

Indymedia: globální občanská společnost

I Kateřina Škařupová I

„Síla korporátní globalizace se v posledním listopadovém týdnu roku 1999 v Seattlu postavily do cesty dvě komplikace. Desítky tisíc demonstrantů se zmobilizovaly k odporu proti Světové obchodní organizaci (WTO) a dočasně zastavily vyjednávání o nových obchodních dohodách. Vážnější poškození zřejmě agenda volného obchodu utrpěla o šest dní dříve, v okamžiku, kdy mediální aktivisté spustili Indymedia.org.“ Takto uvedla své pojednání Alex Neiwirth (2004: 1) a postihla tak sice významnou, ale přece jen část fenoménu Indymedia. Ten je už dlouho vděčným objektem zájmu samotných aktivistů i teoretiků alternativních (nebo, chcete-li, radikálních) médií, zájmu, jehož zdrojem je jednoduchá poučka: „Přestaňte nenávidět média, ale staňte se jimi!“ Z tétož bodu by však mohly vycházet i úvahy o globální občanské společnosti.

Termíny *globální* a *občanská společnost* jsou od devadesátých let hodně trendy, říká Mary Kaldor ve své knize *Global Civil Society: An answer to war* (2003). Co je podle jejího názoru na občanské společnosti nové, je právě globalizace: rok 1989 znamenal vymanění z hranic národních států, s koncem studené války zmizelo rozdělení na občanské a neobčanské či demokratické a nedemokratické státy.¹ Otevřely se příležitosti k napojení na podobně smýšlející organizace po celém světě: občanská společnost je nejen výsledkem, ale i činitelem globálního propojení.² Kaldor rozlišuje pět různých verzí konceptu občanské společnosti: *societas civilis*, buržoazní společnost, aktivistickou, neoliberální a postmoderní verzi.³ První dva modely jsou historické, poslední tři současně aktuální. V souvislosti s Independent Media Center (IMC, Indymedia) je relevantní především aktivistická verze globální občanské společnosti.

Aktivistická perspektiva, často popisovaná jako postmarxistická, podle Kaldor předpokládá existenci zákonného stavu a vyžaduje nejen omezení státní moci, ale také její redistribuci. V tomto ohledu jde o jakousi radikalizaci demokracie a rozšíření participace a autonomie, důraz je kladen na aktivní občanství, rostoucí sebeorganizaci vymaněnou z formálních politických kruhů a zvětšení prostoru, v němž mohou občané ovlivňovat podmínky vlastních životů. „Co je podle této definice důležité na nadnárodní úrovni, je existence globální veřejné sféry – globálního prostoru, v němž může nalézt místo neinstrumentální komunikace, prostoru obydlí nadnárodními *advocacy* sítěmi, jako jsou *Greenpeace* či *Amnesty International*, globálními sociálními hnutími, jako protestující v Seattlu, Praze nebo Janově, mezinárodními médii, skrze něž se mohou jejich kampaně dostat do globálního zájmu, a novými globálními ‚občanskými náboženstvími‘, jakými jsou lidská práva nebo environmentalismus.“ (Kaldor 2003: 8) A právě tady se dostává ke slovu síť *Independent Media Center*.

Historie a struktura

První centrum Indymedií vzniklo v roce 1999 v souvislosti s listopadovými protesty proti WTO. Přípravy ve skutečnosti započaly už o šest měsíců dříve a byly vedeny s prostým cílem: vytvořit takové mediální centrum, které stran tradičních komerčních médií pohostí na tři stovky novinářů-aktivistů, aby mohli objektivně zpravodajsky pokrýt celé dění související s protesty. Kromě webové stránky šlo tehdy také o tištěné noviny a letáky, rádiové a satelitní vysílání. Indymedia se v krátkém čase rozrostla do celosvětové sítě samostatných lokálních center fungujících na pěti světadílech⁴ a globálního webu Indymedia.org. Pro všechna centra je charakteristické logo s majáčkem a jejich obsah zdaleka netvoří jen antiglobalistické protesty, ale mnohá témata, životním prostředím a biotechnologiemi počínaje a lidskými právy konče. Weby IMC jsou stále multimediální, kromě textů obsahují video či audiozáznamy, případně provozují on-line rádiové vysílání. Některá lokální centra navíc vydávají i tištěné materiály.

Morris (2003) považuje za kořeny IMC čtyři různé typy sociálních hnutí: hnutí za globální spravedlnost (*global justice movement*), radikální demokracie, osvobozený neboli volný software a nezávislé *grassroots* mediální projekty. Sami aktivisté pak hovoří především o inspiraci zapatistickým hnutím, které velmi úspěšně využilo internetu k formulování vlastních požadavků a upevňování vzájemné solidarity. Praktiky těchto hnutí byly podle Morrisa kreativně začleněny do praxe různých lokálních center sdílejících společné *grassroots* principy, praktiky a zdroje – tak vznikla diverzifikovaná síť IMC. Ta funguje na několika jednotných principech deklarovaných samotnými autory (Indymedia. Global 2004). Patří sem mimo jiné princip rovnosti, decentralizace a lokální autonomie. Pro samotnou praxi organizace to znamená především fakt, že internet je v Indymediích klíčovým zdrojem – všechna rozhodování v rámci celé sítě i v rámci jednotlivých center probíhají prostřednictvím mailů nebo komunikačních programů (např. ICQ), čímž je zajištěno

foto Magda Kucharičová

nehierarchické řízení IMC. Na nadnárodní úrovni internet zprostředkovává také ostatní zdroje (např. technické dovednosti, software). Prostřednictvím internetu probíhá i proces ustavování nového lokálního centra: zadává se požadavek, vytvářejí se seznamy mailových kontaktů, vyplňují se formuláře a dokumenty, žádá se o URL,⁵ zajišťuje se technické i softwarové zázemí. (Mamadouh: 2004) Právě rozptýlenost center po celém světě – globální charakter Indymedií – je jednou z charakteristik, které učinily z IMC unikátní projekt. Indymedia fungují na všech úrovních: lokální (prostřednictvím jednotlivých center), regionální (v některých zemích operuje několik středisek, které zajišťují regionální pokrytí) i globální (tu obstarávají Indymedia.org).

Druhým mnohem významnějším znakem jsou technická a softwarová řešení, jejichž prostřednictvím mají být zajištěny nároky na svobodné, objektivní vyjádření. Na rozdíl od masových a komunitních médií, která fungují na komerčním základě a v rámci hranic národních států, pracují Indymedia globálně a bez návaznosti na jakýkoliv zisk a reklamu. V této souvislosti je důležité poznamenat, že všichni zúčastnění se podílejí na fungování IMC dobrovolně, bez nároku na jakoukoliv odměnu.

Tato řešení zahrnují volný software, copyleft⁶ a open publishing. Použití volného softwaru a principu copyleft vychází z tradic hackerského hnutí a umožňuje relativně volné nakládání s materiály Indymedií. Ty se pak trochu paradoxně mohou stát a stávají informačním zdrojem pro tradiční nebo masová média.

Od ostatních podobně zaměřených projektů se Indymedia odlišují právě konceptem open publishingu. Jeho princip je jednoduchý: prostřednictvím internetového formuláře umístěného na většině webů IMC může kdokoli s přístupem k internetu publikovat svůj vlastní text, zveřejnit video či fotografie. Tím, že jsou čtenáři pobízeni k tomu, aby se sami aktivně autorsky podíleli na fungování webu a naplnili tak poučku zmíněnou v úvodu, dochází k redefinici zpravodajství, nyní vyvázaného z oficiálních a komerčních zdrojů. Příspěvky neprocházejí téměř žádnou redakční úpravou – výjimku tvoří testovací zprávy, reklamní sdělení a opakovaně publikované texty, ty pak bývají přesunuty do sekce „skrytých zpráv“, nikoliv smazány či cenzurovány. „Webové stránky center Indymedií jsou otevřené stížnostem vyjádřeným na jakékoliv úrovni. Obecným účelem je posílit bezmocné a umožnit jednotlivcům i skupinám, aby vyslovili své názory a zveřejnili své posudky a aktivity.“ (Mamadouh 2004: 486)

Globální občanská společnost a veřejná sféra

Jestliže připišeme komunikaci klíčovou roli při reprodukci občanské společnosti, přiznáme stejný význam také médiím, které artikuluji její požadavky. Informační technologie výrazně napomohly rozvoji takové komunikace a podílely se tak na rozvoji globální občanské společnosti. Pro Stefanií Milan (2004) je nejdůležitějším znakem médií občanské společnosti participace, následovaná autonomií a decentralizací, horizontálními vztahy a respektem k jinakosti. Autorka porovnála IMC s jinými komunikačními kanály občanské společnosti a dospěla k závěru, že ve všech zmíněných bodech naplňují požadavky nejvíce. Současně zjistila, že čím nižší je míra institucionalizace daného média, tím více roste participace, a že geografická rozptýlenost není zárukou multikulturního pokrytí, stejně jako diverzita nevede k tomu, že například genderová témata nebudou podrepräsentována.

Indymedia přesto hrají významnou úlohu v souvislosti s demokracií – působí jako decentralizující prvek na mediálním trhu. Na jedné straně stojí centralizující konglomeráty mediálních magnátů, na druhé straně je moc rostoucí měrou napadána symbolickými prostředky, které se šíří skrze všudypřítomné informační sítě. Sociální hnutí, která na nich participují, tak drží v rukou nástroj, jehož pomocí mohou šířit nové kódy (hodnoty, ideje, legitimizace). A klíčovým momentem demokratizace je právě diverzifikace médií. (Morris 2003) Dvojnásob tento požadavek naplňují právě Indymedia: jednak tvoří alternativu tradičním médiím, jednak jsou sama vysoce diverzifikovaná, především díky aplikaci open publishingu a svobodě jednotlivých center.

Poznámky:

1) Studie *Transnational Civil Society in Networked Society* (2000) uvádí pět zdrojů evoluce globální občanské společnosti v současném světě: (1) proces globalizace, (2) proces homogenizace kultury, (3) rozšíření demokracie, (4) de-ideologizaci politik a (5) rozvoj internetu.

2) Mary Kaldor se svým konceptem zastupuje evolucionistické pojetí globální občanské společnosti, které klade důraz na historické kořeny. Druhým možným pohledem je přístup revolucionistický, který považuje globální občanskou společnost za nový fenomén, pro nějž je charakteristická obrovská míra účasti a prostor, do kterého zasahuje.

3) Blíže ke všem pěti verzím občanské společnosti viz *Občanská společnost – heslo v Hesláři tohoto čísla*.

4) Přesný počet lokálních center je problematické určit, neboť se v průběhu let dramaticky měnil, nová centra vznikala a zanikala poměrně živelně. Různí autoři uvádějí jejich počet mezi padesáti až dvěma stovkami, v říjnu 2005 jich bylo možné napočítat 155.

5) URL má nejčastěji podobu *země.indymedia.org*, případně *město.indymedia.org*.

6) „Copyleft je procedurou, která má ochránit software a obsah jako veřejné statky: zákony a copyright jsou použity proto, aby se předešlo jejich privatizaci.“ (Mamadouh 2004: 485)

7) Termín digital divide jako sociální a politický koncept označuje socio-ekonomickou propast mezi těmi, kteří mají přístup k digitálním technologiím a internetu, a těmi, kteří nikoliv. Zahrnuje přitom materiální překážky i omezení v rovině individuálních schopností. Digital divide je hlavním argumentem proti utopím, které vznikaly v souvislosti s rozvojem internetu a doufaly, že vyléčí mnohé společenské neduhy.

Takto vyzbrojená vytvářejí Indymedia alternativní veřejnou sféru v habermasovském smyslu. Pro Habermase byla veřejná sféra klíčovou složkou občanské společnosti. Z dominantní veřejné debaty však byly někdy vyloučeny marginalizované skupiny, což vedlo k vytváření alternativních sítí. Open publishing v Indymediích umožňuje zapojení se do veřejné debaty pro kohokoliv, kdo má přístup k internetu. Morris (2003) však varuje, že virtualizace veřejné sféry posílila potenciál na obou pólech: jednak internet zvýšil možnosti jednotlivců a marginalizovaných skupin vyjádřit svoje postoje prostřednictvím vlastních médií, na druhou stranu ale také poskytl globální nástroje kulturní dominance. V neprospěch IMC pak v této souvislosti hovoří dvě význačné překážky: digital divide⁷ a jazyková bariéra. Z debaty v rámci virtuální veřejné sféry jsou vyloučeni všichni bez internetového připojení. Jinými slovy i deklarovaná globálnost má svoje omezení: tam, kde je největší starostí lidí opatřit si jídlo, je vysoce nepravděpodobná péče o připojení k internetu. To potvrzuje i fakt, že převážná většina lokálních IMC se geograficky nachází na bohaté severní polokouli. Stejně omezení platí pro jedince a skupiny z okrajových jazykových oblastí. Přestože jednotlivá centra publikují své příspěvky v místním jazyce, je nejužívanějším jazykem Indymedií angličtina, následovaná španělštinou, francouzštinou, italštinou a němčinou.

Independent Media Centers jsou nicméně důkazem, že informační technologie mají velký podíl na vzniku fenoménu globální občanské společnosti, že jsou strategickým nástrojem při rozvoji nových forem komunikace a že více než cokoliv předtím otevírají cestu k aktivnímu participujícímu občanství – i v globálním měřítku.

Kateřina Škařupová (*1980)
autorka studuje na FSS MU v Brně

Literatura:

Indymedia. Global. 2004. *IMC Brochure. Frequently Asked Questions*. <http://docs.indymedia.org/pub/Global/PDFsOfIndymediaGuide/brochurepages.pdf> (31. 10. 2005)

Kaldor, Mary. 2003. *Global Civil Society: An answer to war*. Cambridge: Polity Press.

Mamadouh, Virginie. 2004. „Internet, Scale and the Global Grassroots: Geographies of The Indymedia Network of Independent Media Centres.“ *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie* 2004, R. 95, č. 5: 482–497.

<http://www.blackwell-synergy.com/links/doi/10.1111/j.0040-747X.2004.00334.x/pdf> (31. 10. 2005)

Milan, Stefania. 2004. *Communicating Civil Society: participation as the main benchmark of Civil Society Media. The case of the third World Social Forum*. Porto Alegre: IAMCR.

<http://www.pucrs.br/famecos/iamcr/textos/milan.pdf> (31. 10. 2005)

Morris, Douglas. 2003. „Globalization and Media Democracy: The Case of Indymedia.“ In Schuler, Douglas; Day, Peter (eds.): *Shaping the Network Society: The New Role of Civil Society in Cyberspace*. Cambridge: The MIT Press.

<http://www.fis.utoronto.ca/research/iprp/c3n/CI/DMorris.htm> (31. 10. 2005)

Neiwirth, M. Alex. 2004. *Parrhesia: An Old World and a New way of Making News*. <http://www.indymedia.org.uk/media/2004/11/301351.pdf> (31.10.2005)

Van Audenhove, Leo et al. 2000. *Transnational Civil Society in Networked Society*. Heerlen: International Institute of Infonomics. http://www.ecdc.nl/publications/reports/terra_eindrapport.pdf (31. 10. 2005).